

Академик др Миодраг Н. СИМОВИЋ*

Др Владимир М. СИМОВИЋ**

ЗАШТИТА СЛОБОДЕ КРЕТАЊА КАЖЊАВАЊЕМ ЗА КРИВИЧНО ДЈЕЛО ОТМИЦЕ У ПРАВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Апстракт

У систему људских слобода и права се, поред права на живот и неповредивост тјелесног интегритета, издваја право на слободу кретања. Ово се људско право темељи на универзалним (ОУН) или регионалним (европским) међународним стандардима, а потом у националном законодавству добија својство уставног постулата. Најпотпунију правну заштиту, поред ове нормативне, право на слободу кретања добија у кривичном законодавству кроз прописивање кривичне одговорности и система санкција за различите облике или видове испољавања противправног одузимања или ограничавања овог људског права. Једно од кривичних дјела којима се противправно, на насилан начин одузима слобода кретања човјека, уз његову слободу одлучивања, представља кривично дјело отмице. Ово кривично дјело спада како у класичан, општи, насилнички криминалитет, тако и у организовани транснационални криминалитет за који су у кривичном праву Босне и Херцеговине предвиђене строге казне затвора у дугом трајању. Аутори у овом раду разматрају појам, елементе, садржину, карактеристике и облике испољавања кривичног дјела отмице, као кривичног дјела управљеног против права на слободу кретања, односно слободу одлучивања.

Кључне ријечи: међународни стандарди, право на слободу кретања, одузимање, кривично дјело, отмица.

* Редовни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, редовни члан Европске академије наука и умјерности, инострани члан Руске академије природних наука, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бихаћу, професор емеритус, судија Уставног суда Босне и Херцеговине у пензији, msimovic@anubih.ba, ORCID: 0000-0001-5116-680X.

** Судија Врховног суда Републике Српске, редовни професор, Независни Универзитет у Бањој Луци, Факултет за безбједност и заштиту, vlado_s@blic.net, ORCID: 0009-0002-9640 6488.

1. УВОД

Специфичан кривичноправни систем Босне и Херцеговине са примјеном четири законска текста са више - мање разлика одређује кривично дјело отмице као кривично дјело којим се истовремено нападају, повређују двије заштићене личне, али и друштвене вриједности гарантоване међународним стандардима и уставним постулатима: а) слобода кретања и б) слобода одлучивања (Rieger, 2017; Cassee, 2017: 39-53).

Кривични закон Федерације БиХ¹ - КЗФБиХ (2003.) у глави седамнаестој под називом „Кривична дјела против слобода и права човјека и грађанина“ прописује кривично дјело „Отмица“ (чл. 180.). Основно дјело отмице се састоји у противправном затварању или држању затвореним или у одузимању или ограничењу слободе кретања другог лица на други начин са намјером да се оно или друго лице принуде да нешто учине, не учине или трпе (Петровић, Јовашевић & Ферхатовић, 2016, 338). На идентичан начин су појам и облици испољавања кривичног дјела отмице (чл. 177.), са истом предвиђеном казном, одређени у Кривичном закону Брчко Дистрикта БиХ² - КЗБДБиХ (2003.) (глава седамнаеста под називом „Кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина“).

Кривични законик Републике Српске³ - КЗРС (2017.) у тринаестој глави под називом „Кривична дјела против слобода и права грађана“ прописује кривично дјело „Отмица“ (чл. 142.). Ово се дјело састоји у одвођењу или задржавању другог лица употребом силе, пријетње, обмане или на други начин у намјери да се не пусти на слободу док се од њега или другог лица не изнуди новац или друга имовинска корист или се принуди да оно или неко друго лице нешто учини, не учини или трпи (Јовашевић, Митровић & Икановић, 2017, 52-54). Ово се кривично дјело, без обзира на законско прописивање, јавља у три облика испољавања као што су: а) основни облик, б) тежи (квалификовани) облик и в) лакши (привилеговани) облик испољавања (Кокољ & Јовашевић, 2011, 306-308).

Коначно, специфично дјело отмице под називом „Отмица представника највиших институција Босне и Херцеговине“ (чл. 168.) предвиђа у глави шеснаестој под називом „Кривична дјела против интегритета Босне и Херцеговине“ Кривични закон БиХ⁴ - КЗБиХ (2003.). Ово кривично дјело, за које је прописана казна затвора

¹ Службене новине Федерације Босне и Херцеговине бр. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 и 31/2023.

² Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине бр. 19/2020, 3/2024 и 14/2024.

³ „Службени гласник Републике Српске“ бр. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023 и 9/2024.

⁴ Службени гласник Босне и Херцеговине бр. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.

најмање три године, као посебан, специјалан облик отмице карактеришу сљедећи елементи: а) својство пасивног субјекта - службено лице у институцијама Босне и Херцеговине у вршењу службе и б) намјера учиниоца при извршењу радње кривичног дјела - намјера угрожавања уставног поретка или сигурности Босне и Херцеговине, која мотивише учиниоца, али која не мора да буде остварена у конкретном случају. Ово се кривично дјело састоји у противправном одузимању или ограничавању слободе кретања службеног лица у институцијама Босне и Херцеговине у вршењу његове службе затварањем, држањем затвореног или на други начин с циљем да се оно или неко друго лице принуди да нешто учини, не учини или трпи у намјери угрожавања уставног поретка или сигурности Босне и Херцеговине.

Ово кривично дјело карактеришу сљедећи конститутивни елементи: 1) радња извршења је одузимање или ограничавање слободе кретања, 2) противправно предузимање радње извршења, 3) пасивни субјект може да буде службено лице у институцијама Босне и Херцеговине у вршењу његове службе, 4) начин извршења радње - затварање, држање затвореног или на други начин, 5) циљ предузимања радње извршења је да се службено лице (пасивни субјект) или неко друго лице принуди да нешто учини, не учини или трпи и 6) намјера учиниоца - намјера угрожавања уставног поретка или сигурности Босне и Херцеговине, без обзира на то да ли је ова намјера остварена у конкретном случају (Петровић & Јовашевић, 2005, 189-193; Eileen, 2016: 173-177).

2. ОБЈЕКАТ ЗАШТИТЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ОТМИЦЕ

Кривично дјело отмице или киднаповање (енг. *abduction, kidnapping, hijacking*, њем. *Entführung*, франц. *Enlèvement*, рус. *похищение людей*) представља основно, опште кривично дјело против личне слободе кретања и слободе одлучивања, што значи да се свако лице (домаћи држављанин или странац, пунољетно или малолетно лице, мушко или женско лице) може наћи у улози оштећеног лица или пасивног субјекта (Branscombe, 2006; Лебедев, 2001; Мартыненко, 1998; Asdigian, Finkelhor & Hotaling, 1995, 215-232; Ankrom, & Lent, 1995, 12-17; Finkelhor, Hotaling & Sedlak, 1990). Законски описи дјела указују да се овдје ради о специфичном и комплексном кривичном дјелу које у својој садржини или конституцији обухвата више других кривичних дјела као што су: а) принуда, б) противправно лишење слободе и в) изнуда (Boudreaux, Lord, & Dutra, 1999: 539-553; Forehand, Long, & Zogg, 1989, 113-137; Miltenberger, & Olsen, 1996, 69-82; Yarmey, 1988, 112-116).

Као објекат заштите овог кривичног дјела јављају се основне личне слободе и права човјека и грађанина (људска права и слободе) (Турковић *et al*, 2013, 188). Практично се његовим извршењем нападају истовремено слобода кретања и слобода одлучивања човјека (Стојановић & Делић, 2013, 39). У том смислу се у теорији наводи да слобода кретања човјека обухвата, како слободу неограниченог кретања,

тако и слободну промјену мјеста боравка, али и слободу лица да мјесто боравка уопште не промијени (Лазаревић, 2005, 202-203). Слободе и права човјека и грађанина су личне, али и значајне друштвене вриједности. Оне представљају особине људске личности, као и карактеристике цијеле (уже или шире) друштвене заједнице. То су, дакле, личне слободе и права, права која су везана за личност, за личну сферу човјека (Стојановић & Перић, 2000, 118).

Основна лична права и слободе представљају и предмет посебне заштите низа међународних докумената универзалног и регионалног карактера (Симовић *et al.* 2023:113-128). То указује да је заштита основних, темељних права и слобода човјека данас интернационализована, па чак знатним дијелом и универзализована (Павишић, Грозданић & Веић, 2007, 338). Наиме, постепено се развијају не само извори, већ истовремено и средства и начини заштите тих људских права. Почев од Универзалне декларације о људским правима ОУН (1948., чл. 9.) више међународних докумената прокламује и гарантује основна права и слободе човјека и грађанина (личне слободе и лична права). Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966.), са факултативним протоколима, гарантује слободу и безбједност (чл. 9-10.) (Пауновић, Кривокапић & Крстић, 2023, 28-51).

И регионални међународни документи прокламују гаранције личне слободе кретања. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950.), са допунским протоколима, такође гарантује право на слободу и безбједност (чл. 5.). С друге стране, Повеља Европске уније о основним правима⁵ (2000.) такође поставља темеље једнообразне заштите система основних људских права, односно слобода, међу којима се налази право на слободу и безбједност (чл. 6.).

На темељу наведених међународних стандарда, домаће уставно право у Босни и Херцеговини заштиту ових личних слобода (и права) подиже на ранг уставног постулата.

Устав Босне и Херцеговине⁶ (1995, чл. 2.) утврђује да Босна и Херцеговина, као и оба ентитета обезбјеђују највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода. Наиме, права и слободе који су предвиђени Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода и њеним протоколима директно се примјењују у Босни и Херцеговини, при чему ови акти имају приоритет над свим другим законима. Према овим уставним рјешењима, сва лица на територији Босне и Херцеговине уживају људска права и основне слободе, међу којима се налази „право на личну слободу и безбједност“ (тачка д.).

⁵ Charter of Fundamental Rights of the European Union, “*Journal Officiel de l’Union europeenne*“ бр. 2007/С 303/1 од 7. децембра 2000. године.

⁶ „Службени гласник Босне и Херцеговине“ број 25/2009.

Устав Федерације БиХ⁷ (1994, чл. 2.) утврђује да Федерација осигурава примјену највишег нивоа међународно признатих права и слобода утврђених у документима који су наведени у његовом анексу, а посебно „слободу кретања“ (тачка х.).

Статут Брчко Дистрикта БиХ⁸ (2010, чл. 13.) утврђује да свако има право да ужива сва права и слободе гарантоване Уставом и законима Босне и Херцеговине, овим статутом и законима Дистрикта, без дискриминације по било којој основи, укључујући дискриминацију по основу пола, расе, сексуалног опредељења, боје коже, језика, вјероисповијести, националног или социјалног поријекла, политичког или другог мишљења, припадности националној мањини, имовинског стања, рођења или другог статуса. Посебно, свако има „право да се слободно креће и одређује своје мјесто пребивалишта, пословања или рада на цијелој територији Дистрикта“.

Коначно, Устав Републике Српске⁹ (1992, чл. 12.) утврђује да су „слобода и лична безбедност човјека“ неповредииви. Нико се не може одузети или ограничити слобода осим у случајевима и по поступку који су утврђени законом.

Слободе и права човјека представљају двије самосталне и „класично утемељене“ људске и друштвене вриједности. Оне су тијесно међусобно повезане тако да не могу постојати једна без друге. Овдје се, заправо, ради о колералитивним људским вриједностима, што условљава њихову јединствену кривичноправну заштиту.

Слобода је могућност човјека да самостално одлучује о свом понашању и да се понаша према својој слободно израженој вољи (одлуци, нахођењу). То је, дакле, могућност личности да се понаша на један или на други начин, да нешто чини или не чини. Ова могућност избора понашања се најчешће односи на коришћење каквог права, па отуда и тијесна повезаност и условљеност између слобода и права. Међутим, може се рећи да је слобода једно од основних људских права, те да она представља неопходну и битну претпоставку за остваривање свих других права човјека (Лазаревић, 1993, 147).

Насупрот томе, права човјека представљају овлашћења призната на основу Устава, ратификованих међународних уговора, закона и других подзаконских аката за предузимање или пропуштање (непредузимање) одређених радњи. И права представљају незаобилазни атрибут човјека, његове личности и егзистенције.

⁷ „Службене новине Федерације БиХ“ бр. 1/1994, 13/1997, 16/2002, 22/2002, 52/2002, 60/2002, 18/2003, 63/2003, 20/2004, 33/2004, 71/2005, 72/2005, 32/2007, 88/2008, 79/2022, 80/2022 и 31/2023.

⁸ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“ број 2/2010.

⁹ „Службени гласник Републике Српске“ бр. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 26/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005 и 48/2011 и „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 73/2019.

Слободе човјека се одвијају у оквиру законских овлашћења. Оне су ограничене само слободама других људи, али и општим интересима друштвене заједнице. Њихов обим је одређен друштвеним условима и потребама. С друге стране, овлашћења се користе према слободно израженој вољи самог човјека. Зато се и може рећи да се овдје ради о заштити појединца као човјека и грађанина, о заштити која му омогућава да живи и дјелује као личност и да се изражава као човјек и грађанин, о заштити права која су услов да човјек постоји као индивидуа и социјално биће и да се човјек остварује као аутономна, јавна и приватна личност (Бабић & Марковић, 2008, 88).

Слободе и права човјека и грађанина, као објект заштите ових кривичних дјела, везана су за личност човјека и имају општељудски карактер, општецивизацијски, универзални значај. То су, дакле, личне слободе и лична права. Она се разликују од свих других права и слобода: права на живот и тјелесни интегритет, полне слободе, достојанства личности, економско-социјалних права, политичких (грађанских) права, права на имовину, права на здравље, права на здраву животну средину и сл.

3. ПРАВНА ПРИРОДА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ОТМИЦЕ

Кривично дјело отмице је у домаћи кривичноправни систем уведено тек 1977. године са доношењем два покрајинска и шест републичких кривичних закона, уз Кривични закон СФРЈ. Дакле, ради се о „младом“ кривичном делу које од увођења у кривичноправни систем представља специфично дјело које по својим обиљежјима обухвата елементе више других самосталних кривичних дјела као што су: а) принуда, б) изнуда и в) противправно лишење слободе (Лазаревић, 2005, 255).

У основи, отмица је противправно и насилно лишење (одузимање) слободе другог лица, али то није и њен циљ (Boudreaux, Lord, & Etter, 2000, 63-71; Finkelhor, Hotaling, & Sedlak, 1992, 226-243; Hegar, & Greif, 1991, 421-426; Roberts, Alexander & Fanurik, 1990, 782-783; Plass, 1998, 244-250; Prentky, Knight, Burgess, Ressler, Campbell, & Lanning, 1991, 213-224; Holcombe, Wolery, & Katzenmeyer, 1995, 177-191). Овдје се лишење слободе јавља као начин (средство) помоћу кога се остварује други, законом прописани циљ – изнуђивање имовинске или неимовинске користи или изнуђивање другог чињења или нечињења од пасивног субјекта или од другог физичког или правног лица (Лазаревић, Вучковић & Вучковић, 2004, 428). Зато се у правној теорији истиче да је отмица комплексно кривично дјело које обухвата обиљежја више кривичних дјела. Оно је управљено против слободе кретања и слободе одлучивања човјека, али је истовремено и против достојанства човјека уопште, против основних вриједности човјека као личности. Али, понекад је ово кривично дјело управљено и против живота и тјелесног интегритета другог лица (посебно када се ради о тежем, квалификованом облику отмице) (Бабић & Марковић, 2008, 97).

По својој правној природи кривично дјело отмице представља „право“ сложено дјело које се састоји из најмање два самостална дјела, иако су оба кривична дјела систематизована у исту групу кривичних дјела – против слобода и права човека. Тако се у оквиру отмице увијек јавља кривично дјело противправно лишење слободе. Поред тога, у састав ове инкриминације улази и кривично дјело принуде. И коначно, у појединим случајевима отмица као сложено кривично дјело, поред наведених, обухвата још и кривично дјело изнуде. То указује да је за постојање отмице као самосталне инкриминације потребно кумулативно и то sukcesивно извршење најмање два од наведених кривичних дјела, од којих једно увијек мора да буде противправно лишење слободе (Атанацковић, 1981, 84).

Кривично дјело отмице такође представља и специјалан или посебни облик испољавања противправног лишења слободе који се врши одвођењем или задржавањем другог лица. Тако, ово кривично дјело по свом карактеру далеко превазилази оквире обичног кривичног дјела којим се напада слобода кретања и одлучивања човјека и прераста у кривично дјело којим се угрожава и човјеков живот и тијело. То, нарочито, произилази из начина на који учинилац отмице може да оствари циљ отмице – пријетња наношењем посљедице смрти или тјелесне повреде (код тежег облика дела) ако не буду испуњени његови захтјеви (Јовашевић & Миладиновић Стефановић, 2023, 70-72). Слично је овом схватању и оно које отмицу одређује као противправно заснивање физичке власти учиниоца кривичног дјела над другим лицем које му управо служи као „јемство“ учиниоцу да ће се испунити његов захтјев (Павишић, Грозданић & Веић, 2007, 359).

Таквом схватању доприноси и одређивање посљедице кривичног дјела отмице. Она се састоји у повреди у облику наступања стања лишености слободе кретања другог лица. Пошто ово стање може да траје краће или дуже, ово се дјело сматра „трајним“ кривичним дјелом (Радовановић & Ђорђевић, 1975, 107). То је кривично дјело код кога се предузетом радњом извршења ствара противправно стање које траје све док учинилац не одлучи да га прекине, односно док се оно не прекине дјеловањем органа безбједности. На сличан начин, у правној теорији бројни аутори одређују отмицу као трајно кривично дјело (Павишић, Грозданић & Веић, 2007, 359; Лазаревић, Вучковић & Вучковић, 2004, 424).

То указује да се посљедица овог кривичног дјела, дакле, огледа у проузроковању противправног стања, па се ово кривично дјело врши, обнавља све док око стање траје. Но, ако је ово кривично дјело извршено према више лица, тада постоји стицај онолико кривичних дјела отмице колико има и оштећених лица. Посљедица дјела у виду произведеног противправног стања услед предузете радње извршења - указује да је кривично дјело свршено чим је произведено стање лишености слободе кретања другог лица на одређени начин и у одређеном циљу, без обзира на његово трајање. Али, рок застарјелости кривичног гоњења учиниоца овог кривичног дјела ипак не почиње да тече од тог момента, већ касније од момента

престанка противправног стања (пуштањем отетог лица на слободу, његовим бјекством или његовим ослобођењем од стране органа безбједности) (Петровић, Ферхатовић & Јовашевић, 2024, 88-89).

Сама дужина трајања стања лишености слободе пасивног субјекта је без значаја за постојање кривичног дјела, јер оно постоји и када је лишење слободе трајало веома кратко. Но, дужина трајања последице утиче на одмјеравање казне, а ако је ово стање трајало дуже од десет дана, тада оно представља квалификаторну околност која заснива тежи, квалификовани облик кривичног дјела отмице за који је прописано поштрено кажњавање (Стојановић, 2020, 505-509).

Дакле, кривично дјело отмице је у формалном смислу довршено самим извршењем отмице без обзира на то да ли је остварен њен циљ. Стање отетости (беспомоћности, потчињености) оштећеног је елеменат кривичног дјела, па стога ово кривично дјело у материјалном смислу није довршено све док то стање траје. То значи да евентуално учешће и других лица након довршења радње - заснива саучесништво у овом кривичном дјелу (нпр. одношење новца извршиоцу отмице са мјеста на коме је остављен). Такође, добровољни одустанак извршиоца или саучесника није могућ послије довршења кривичног дјела отмице у формалном смислу (Бабић & Марковић, 2008, 98).

4. КАРАКТЕРИСТИКЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ОТМИЦЕ

Већ смо изложили двије основне карактеристике ове инкриминације. Прва од њих се јавља као природа, врста или карактер објекта заштите. То је двојаки скуп вриједности одређен као: а) право на слободу кретања и б) право на слободу одлучивања човјека, као двије личне, али и друштвене вриједности. Другу основну карактеристику кривичног дјела отмице представља врста последице повреде у облику проузроковања стања лишености слободе кретања пасивног субјекта. Између ових карактеристика се налазе: а) радња извршења коју чини више законом прописаних дјелатности, б) начин предузимања радње извршења и в) циљ (сврха) предузимања радње извршења.

Радња извршења кривичног дјела отмице се састоји у различитим облицима испољавања дјелатности одузимања (лишења) или ограничавања слободе кретања (и слободе одлучивања) (Стојановић & Делић, 2013, 44-46). Она је одређена са више алтернативно предвиђених дјелатности као што су: а) затварање, б) држање затвореним и в) одузимање или ограничење слободе кретања другог лица на други начин (КЗФБиХ, КЗБДБиХ) (Ђорђевић & Коларић, 2020, 45-46). Затварање представља одвођење, напуштање лица са мјеста на коме се налазило противно његовој вољи. Држање затвореним је продужавање стања лишености слободе које је претходно било одређено на законит начин и послије истека одређеног времена. Док је одузимање одређено као потпуно онемогућавање другога да користи слободу

кретања, с друге стране, ограничење представља само привремено, дјелимично или краткотрајно отежавање, условљавање, сужавање другог да слободно користи слободу кретања. И одузимање и ограничење слободе кретања пасивног субјекта се могу извршити не само затварањем или држањем затвореним таквог лица, већ и на други сличан начин (Петровић, Ферхатовић & Јовашевић, 2024, 88-89).

Уз то, радњу извршења (према КЗРС) представљају: а) одвођење и б) задржавање другог лица. Одвођење је промјена мјеста боравка, односно удаљавање са мјеста на коме се лице до тада налазило и заустављање на другом непознатом, најчешће скривеном мјесту. Задржавање је остајање на мјесту гдје се лице до тада налазило - противно његовој вољи (Мрвић Петровић, 2005, 248).

За постојање дјела отмице је такође потребно остварење још два конститутивна елемента која су везана за радњу извршења.

Први елеменат ове врсте представља начин предузимања дјелатности које улазе у законски опис радње извршења. Тај је начин различитом дефинисан, па се он јавља као: а) противправно, противно постојећим прописима (КЗФБиХ, КЗБДБиХ) или б) употребом силе, пријетње, обмане или на други начин (Бабић & Марковић, 2008, 97-98). Сила је непосредна или посредна употреба физичке, механичке или друге снаге у циљу сламања отпора другог лица или спречавања очекиваног отпора. Она се јавља као апсолутна (физичка) или компулзивна (психичка) сила. Пријетња је усмена, писмена или симболична, непосредна или посредна најава, стављање у изглед да ће према другом лицу бити примијењено неко зло. Пријетња мора да буде стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива. Обмана је стварање заблуде, погрешне или непотпуне представе код другог лица о постојању или непостојању неких околности. Радња извршења се може предузети и на било који други начин (уз примјену аналогије) (Делић, 2020, 71-73).

Други конститутивни елеменат кривичног дјела отмица је везан за циљ њеног остварења, односно за предузимање радње извршења у одређеној намјери која је на различите начине дефинисана у појединим законским рјешењима. Ова намјера мора да постоји на страни учиниоца у вријеме извршења дјела, али она не мора у сваком конкретном случају да буде и остварена (Симовић & Симовић, 2020, 27-28). Тако се она јавља као: а) намјера да се пасивни субјект или друго лице принуди да нешто учини, не учини или трпи (КЗФБиХ, КЗБДБиХ) или б) намјера да се од отетог или другог лица изнуди новац или друга имовинска корист или да оно или друго лице принуди да нешто учини, не учини или трпи (КЗРС).

Извршилац дјела отмице, према свим законским рјешењима, може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је директни умишљај који квалификује наведена намјера.

За ово су кривично дјело прописане различите казне: а) казна затвора од шест мјесеци до пет година (КЗФБиХ, КЗБДБиХ) и б) казна затвора у трајању од једне до осам година (КЗРС).

5. ПОСЕБНИ ОБЛИЦИ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ОТМИЦЕ

Поред основног облика кривичног дјела отмице, сви закони са примјеном у Босни и Херцеговини предвиђају још два појавна облика испољавања дјела.

Први је привилеговани, лакши облик испољавања дјела отмице који је једнообразно дефинисан у свим законским рјешењима. Привилеговани облик отмице, за који се учинилац дјела може потпуно ослободити од прописане казне, постоји ако је добровољно (својевољно, без обзира на мотиве) пустио на слободу отето лице прије испуњења захтјева ради којих је отмица управо и извршена. Ово је специфичан облик „стварног кајања“ (Симовић & Симовић, 2020, 27-28).

Други квалификовани, тежи облик испољавања кривичног дјела отмице је различито одређен, зависно од закона који ово дјело прописује.

Тежи облик дела (ст. 2.) постоји у три случаја, зависно од врсте, природе, карактера или значаја квалификаторне околности (КЗФБиХ, КЗБДБиХ) за које је прописана истоврсна казна - казна затвора у трајању од једне до десет година. То су (Петровић, Ферхатовић & Јовашевић, 2024, 88-89):

1) када је учинилац ради остварења циља отмице пријетио отетом лицу убиством или наношењем тешке тјелесне повреде. Овдје се ради о „квалификованој“ пријетњи, гдје квалификаторну околност, као основ за строжије кажњавање, представља начин предузимања радње извршења. То је изјава воље, најав (усмена, симболична или писмена) учиниоца којом се пасивном субјекту ставља у изглед, најављује наношење тешких посљедица за живот (смрт) или тијело (тешка тјелесна повреда),

2) када је дјело учињено према дјетету или малољетном лицу гдје посебно лично својство - узраст пасивног субјекта до четрнаест година (дијете) или осамнаест година (малољетник) представља квалификаторну околност и

3) када је дјело учињено у саставу групе људи или организоване групе људи, када се отмица испољава као облик организованог криминалитета. Групу људи (чл. 2. тач.16. КЗФБиХ) чини удружење од најмање три лица која су повезана ради трајног, поновљеног или повремениог вршења кривичних дјела при чему свако од тих лица учествује у вршењу тих дјела. Слично је одређен и појам “организоване групе” (чл. 2. тач.17. КЗФБиХ) која представља групу људи која је формирана, а није настала спонтано, ради непосредног вршења кривичног дјела чији чланови не морају имати формално одређене улоге, која не мора имати слијед чланова, нити развијену организацију.

Коначно, на знатно другачији начин ово теже, квалификовано кривично дјело отмице са три посебна облика испољавања кривичног дјела отмице јавља се у КЗРС, са различитим прописаним казним распонима.

За први тежи облик дјела отмице (ст. 2.) прописана је казна затвора у трајању од једне до десет година. Ово дјело постоји у сљедећим случајевима (Јовашевић,

Митровић & Икановић, 2021, 297-300): 1) када је учинилац ради остварења циља отмице пријетио отетом лицу убиством или наношењем тешке тјелесне повреде. Квалификаторна околност је квалификована пријетња, односно природа и карактер пријетње овим посљедицама, а не и њихово непосредно наношење; 2) када је према отетом лицу поступано на свиреп, суров, окрутан, нечовјечан начин уз наношење непотребних физичких или психичких болова, патњи, нелагодности и страха већег интензитета или дужег трајања; 3) када је дјело учињено према дјетету где узраст пасивног субјекта до навршених четрнаест година представља квалификаторну околност; 4) када је дело учињено од стране групе или организоване криминалне групе. Дакле, овде је групно, организовано вршење кривичних дјела, са елементима насиља, квалификаторна околност за коју закон прописује строжије кажњавање.

Групу (чл. 123. тач. 9.) чине најмање три лица која су повезана ради повремених или трајних вршења кривичних дјела, која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру, док „организовану криминалну групу“ (чл. 123. тач. 10.) представља удружење које се састоји од три или више лица која су се удружила ради вршења кривичних дјела за која је прописана казна затвора од три године или тежа казна. У овај број чланова улазе и организатор или руководиоци удружења.

Други тежи облик отмице (ст. 3.), за који је такође прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји у следећим случајевима: 1) ако је отето лице задржано дуже од петнаест дана. Овдје је обим, трајање и интензитет проузроковане посљедице – стања лишености слободе кретања предвиђено као квалификаторна околност; 2) ако је отетом лицу услед предузете радње извршења, употребљеног начина и средства извршења, односно обима и услова наступања посљедице - проузроковано тешко нарушавање здравља (физичког или психичког). Ова тежа посљедица мора бити у узрочно- посљедичној вези са предузетом радњом извршења; 3) ако је услед предузимања радње извршења у било ком облику дошло до наступања других тешких посљедица за отето лице. Када постоје „тешке последице“ и у чему се оне састоје у конкретном случају, представља фактичко питање које суд рјешава узимајући у обзир све објективне и субјективне околности (Бабић & Марковић, 2008, 97-98).

Најтежи облик дела отмице (ст. 4.) постоји ако је услед предузете радње извршења наступила смрт отетог лица. У односу на ову тежу посљедицу, учинилац поступа са нехатом и она мора да буде у узрочно-посљедичној вези са предузетом радњом (Кокољ, Јовашевић, 2011, 306-308). За ово је дјело прописана казна затвора у трајању од двије до петнаест година.

6. ЗАКЉУЧАК

Кривично дјело отмице (киднаповање) представља специјалан или посебни облик испољавања противправног лишења слободе који се врши најчешће насилним или преварним лишавањем или ограничавањем слободе кретања и слободе одлучивања другог лица - његовим одвођењем или задржавањем. Тиме оно на посредан начин прераста у кривично дјело којим се угрожава и човјеков живот или тјелесни интегритет. То, нарочито, произилази из насилног начина предузимања радње извршења – употребом физичке или психичке, непосредне или посредне силе или пријетње употребом силе (или на преваран начин). Тако ово кривично дјело добија карактер облика испољавања насилничког криминалитета у оквиру општег, класичног, конвенционалног криминалитета.

Отмица, и поред тога, ипак представља кривично дјело којим се озбиљно нападају, поврјеђују или угрожавају основна људска права и слободе која су овдје двојачко одређени као: слобода кретања и слобода одлучивања другог лица. Ради се управо о значајним личним и друштвеним добрима из система људских слобода и права, која се темеље на универзалним или регионалним (европским) међународним стандардима, односно на уставним постулатима у националном законодавству уопште, па тако и у законодавству Босне и Херцеговине. При томе се уважавају специфичности правног поретка Босне и Херцеговине које у области уставног права (које гарантује основна људска права и слободе) садржи више уставних аката (БиХ, ентитета, кантона и Брчко Дистрикта БиХ. На сличан начин у области кривичног права четири закона прописују кривичну одговорност и кажњивост за кривично дјело отмице са више - мање сличним рјешењима, уз најзначајније разлике у прописаним казнама.

Без обзира на уочене разлике у анализираним законским рјешењима, кривично дјело отмице чине основне, конститутивне карактеристике (елементи), поред објекта заштите у виду слободе кретања и слободе одлучивања човека. То су: радња извршења дјела, посљедица предузете радње извршења, законом прописане делатности у оквиру радње извршења и радња извршења дјела се предузима са одређеним циљем – сврхом или намјером. Поред основног облика кривичног дјела отмице, сви закони предвиђају још два појавна облика испољавања. С друге стране, квалификовани облици су на друкчији начин, са другим казним распонима, предвиђени у КЗРС.

ЛИТЕРАТУРА

Ankrom, L. G., & Lent, C. J. 1995. Cradle robbers. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 64(9), 12-17;

Asdigian, N. L., Finkelhor, D., & Hotaling, G. 1995. Varieties of nonfamily abduction of children and adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 22, 215-232;

Атанацковић, Д. 1981. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Научна књига;

Бабић, М. & Марковић, И. 2008. *Кривично право. Посебни део*. Бања Лука: Правни факултет;

Boudreaux, M. C., Lord, W. D. & Dutra, R. L. 1999. Child abduction: Age-based analyses of offender, victim, and offense characteristics in 550 cases of alleged child disappearance. *Journal of Forensic Sciences*, 44, 539-553;

Boudreaux, M.C., Lord, W.D. & Etter, S.E. 2000. Child Abduction: An Overview of Current and Historical Perspectives. *Sage Journals*, Volume 5, Issue 1, <https://doi.org/10.1177/10775595000050010>;

Branscombe, P. 2006. *Die Entführung aus dem Serail*. In Eisen, C. & Keefe, S.P. The Cambridge Mozart Encyclopedia, Cambridge University Press;

Cassee, A. 2017. *Zur Verteidigung der globalen Bewegungsfreiheit: Eine Replik auf Johanna Gördemann, Susanne Mantel, Andreas Niederberger und Oliver Flügel-Martinsen*. *Zeitschrift für philosophische Literatur*, 5(2), 39-53. DOI:10.21827/zfphl.5.2.35396;

Делић, Н. 2020. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Правни факултет;

Eileen, D. (2016). Freedom of Movement. Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations. *Oxford Commentaries on International Law*. Vol. 1 (4th ed.), 173–177;

Ђорђевић, Ђ. & Коларић, Д. 2020. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Криминалистичко-полицијски универзитет;

Јовашевић, Д., Митровић, Ј. & Икановић, В. 2017. *Кривично право Републике Српске. Посебни део*. Бања Лука: Паневропски универзитет Апеирон;

Јовашевић, Д., Митровић, Ј. & Икановић, В. 2021. *Коментар Кривичног законика Републике Српске*. Бања Лука: Службени гласник;

Јовашевић, Д. & Миладиновић Стефановић, Д. 2023. *Кривично право, Посебни део*. Ниш: Правни факултет;

Кокољ, М. & Јовашевић, Д. 2011. *Кривично право Републике Српске. Општи и посебни део*. Бијељина: Универзитет Синергија;

Лазаревић, Ј. 1993. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Савремена администрација;

Лазаревић, Ј. 2005. *Коментар Кривичног законика Србије*. Београд: Савремена администрација;

- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б. & Вучковић, В. 2004. *Коментар Кривичног законика Црне Горе*. Цетиње: Обод;
- Лебедев, В. М. 2001. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации: Научно-практический комментарий*. Москва: Юрайт;
- Мартыненко, Н.Э. 1998. *Похищение человека: понятие, анализ состава и проблемы квалификации. Лекция*. Москва: Академия управления МВД России;
- Miltenberger, R. G., & Olsen, L. A. (1996). Abduction prevention training: A review of findings and issues for future research. *Education and Treatment of Children*, 19, 69-82;
- Мрвић Петровић, Н. 2005. *Кривично право*. Београд: Службени гласник;
- Павишић, Б., Грозданић, В. & Веић, П. 2007. *Коментар Казненог закона*. Загреб: Народне новине;
- Пауновић, М., Кривокапић, Б. & Крстић, И. 2023. *Међународна људска права*. Београд: Правни факултет;
- Петровић, Б. & Јовашевић, Д. 2005. *Кривично право Босне и Херцеговине, Посебни дио*. Сарајево: Правни факултет;
- Петровић, Б., Јовашевић, Д. & Ферхатовић, А. 2016. *Кривично право 2*. Сарајево: Правни факултет;
- Петровић, Б., Ферхатовић, А. & Јовашевић, Д. 2024. *Кривично право. Посебни дио*. Сарајево: Правни факултет;
- Plass, P. S. 1998. A typology of family abduction events. *Child Maltreatment*, 3, 244-250;
- Prentky, R. A., Knight, R.A., Burgess, A. W., Ressler, R., Campbell, J. & Lanning, K. V. 1991. Child molesters who abduct. *Violence and Victims*, 6, 213-224;
- Радовановић, М. & Ђорђевић, М. 1975. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Савремена администрација;
- Rieger, R. (2017) *Bewegungsfreiheit Tanz als kulturelle Manifestation (1900-1950)*. Volume 48 in the series TanzScripte. <https://doi.org/10.1515/9783839438312>;
- Roberts, M. C., Alexander, K., & Fanurik, D. 1990. Evaluation of commercially available materials to prevent child sexual abuse and abduction. *American Psychologist*, 46, 782-783;
- Симовић, М. & Симовић, В. 2020. *Кривично право Брчко дистрикта БиХ. Посебни дио*. Бања Лука: Графомарк;
- Симовић, М., et al. 2023. *Међународно право људских права*. Бања Лука: Истраживачки центар;
- Стојановић, З & Перић, О. 2000. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Службени гласник;
- Стојановић, З. & Делић, Н. 2013. *Кривично право. Посебни део*. Београд: Правни факултет;

- Стојановић, З. 2020. *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник;
- Турковић, К. et al. 2013. *Коментар Казненог закона*. Загреб: Народне новине;
- Finkelhor, D., Hotaling, G., & Sedlak, A. J. 1990. *Missing, abducted, runaway, and throwaway children in America*. Washington, DC: U.S. Department of Justice;
- Finkelhor, D., Hotaling, G., & Sedlak, A. J. 1992. The abduction of children by strangers and nonfamily members. *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 226-243;
- Forehand, R., Long, N., & Zogg, C. 1989. Parental child abduction: The problems and possible solution. In B. B. Lahey & A. E. Kazdin (Eds.), *Advances in clinical child psychology*, New York: Plenum, Vol. 12, 113-137;
- Hegar, R. L. & Greif, G. L. 1991. Abduction of children by their parents: A survey of the problem. *Social Work*, 36, 421-426;
- Holcombe, A., Wolery, M., & Katzenmeyer, J. (1995). Teaching preschoolers to avoid abduction by strangers: Evaluation of maintenance strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 4, 177-191;
- Чејовић, Б. & Миладиновић, В. 1995. *Кривично право. Посебни део*. Ниш: СКЦ;
- Yarmey, A. D. 1988. Streetproofing and bystanders' memory for a child abduction. In M. M. Gruneberg, P.E. Morris, & R. N. Sykes (Eds.), *Practical aspects of memory: Current research and issues, Vol. 1: Memory in everyday life*, 112-116. New York: John Wiley;

Miodrag N. SIMOVIĆ, Ph.D

Full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, full member of the European Academy of Sciences and Arts, Foreign member of the Russian Academy of Natural Sciences, full professor at the Faculty of Law of the University of Bihać, professor emeritus, retired judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, msimovic@anubih.ba, ORCID: 0000-0001-5116-680X.

Vladimir M. SIMOVIĆ, Ph.D

Judge of the Supreme Court of the Republic of Srpska, Full Professor, Faculty of Security and Protection, Independent University of Banja Luka, vlado_s@blic.net, ORCID: 0009-0002-9640-6488.

PROTECTION OF FREEDOM OF MOVEMENT BY PUNISHMENT FOR THE CRIMINAL OFFENSE OF KIDNAPPING UNDER THE LAW OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The right to freedom of movement is distinguished in the system of human freedoms and rights, in addition to the right to life and inviolability of bodily integrity. This human right is based on universal (UN) or regional (European) international standards, and then, in national legislation, it acquires the status of a constitutional postulate. In addition to this normative protection, the right to freedom of movement receives the most complete legal protection in criminal legislation through the prescription of criminal liability and a system of sanctions for various forms or types of manifestation of unlawful deprivation or restriction of this human right. One of the criminal offenses that unlawfully and violently takes away a person's freedom of movement, along with his freedom to decide, is the criminal offense of kidnapping. This criminal offense belongs to classic, general, violent crimes, as well as to organized transnational crimes, for which the criminal law of Bosnia and Herzegovina provides for strict long-term sentences of imprisonment. In this paper, the authors consider the concept, elements, content, characteristics and forms of manifestation of the criminal offense of kidnapping, as a criminal offense directed against the right to freedom of movement, that is, the freedom to decide.

Key words: international standards, right to freedom of movement, deprivation, criminal offense, kidnapping.